

Martina Wolff Zubović

Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb

Raspelo iz župne crkve sv. Vida u Vrbovcu

21. 11. 2008.

Prethodno priopćenje / *Preliminary communication*

Ključne riječi: raspelo, drvena skulptura, 18. stoljeće, župna crkva sv. Vida, Vrbovec, Michael Zill

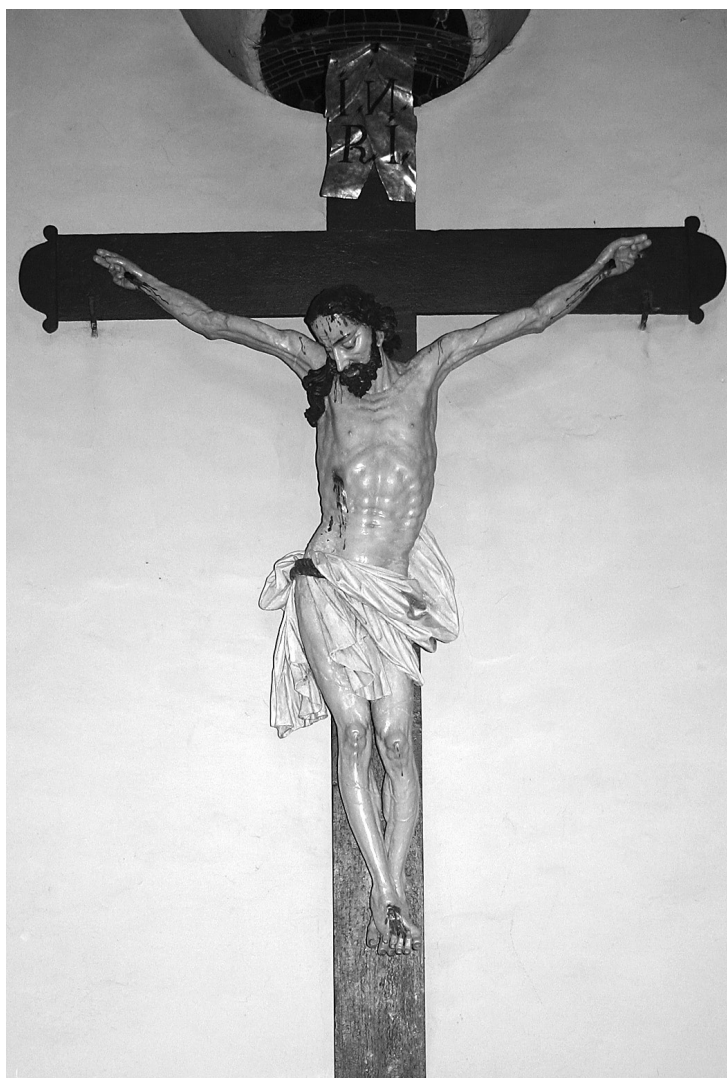
Key Words: Crucifix in Vrbovec, St. Vid in Vrbovec, Chapel of Holy Cross, Prophet Jonah, adoring angel, follower of Michael Zill

U župnoj crkvi sv. Vida u Vrbovcu, u kapeli sv. Križa nalazi se umjetnički vrijedno drveno polikromirano raspelo koje dosada nije publicirano. U ovom se radu na osnovi analize oblikovnih značajki predlaže atribucija raspela sljedbeniku korušskog kipara Michaela Zilla te datacija u posljednju petinu 18. stoljeća, odnosno prije 1796. godine.

U župnoj crkvi sv. Vida u Vrbovcu, na sjevernom zidu kapele sv. Križa nalazi se drveno polikromirano raspelo velikih dimenzija.¹ Korpus raspela je čavlima prikovan za jednostavan križ, čija poprečna greda završava naknadno dodanim stiliziranim trolistima. Na vrhu haste pribijen je titulus s natpisom INRI, a na mjestu križanja greda izviru po tri zrake. Prema konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima križ i korpus nastali su istovremeno. Impostacija tijela čini blagu »S« krivulju od izvijenog lijevog boka prema desnoj strani torza. Ruke su ispružene lagano prema gore, a mišići abdomena i rebra prsnog koša su naglašeni. Perizomu formiraju bogati nabori, uglati i izlomljeni, koji ostavljaju dojam da je tkanina od tvrdog, teško savitljivog materijala. Karakterističan je veliki nabor u gornjem dijelu perizome koji se, prebačen preko pojasa, penje prema Kristovim leđima. Pojas je vidljiv tek na lijevom bedru. Anatomske vjerno oblikovane noge s naglašenim mišićima i žilama prekrizene su, a stopala su čavlom zakovana za križ. Glava je lagano nagnuta na desnu stranu, a taj blagi naklon glave prati i uvojak kose koji pada na rame. Pravilno raspoređene rupice od čavlića na čelu vjerojatno su služile izvornoj trnnoj kruni koja nije sačuvana. Krist ima specifičnu fizionomiju: lice je izduženo i usko, visokog čela i markantnog nosa, naglašenih jagodičnih kostiju i luka obrva. Naglašeni su kapci gotovo zatvorenih ukošenih očiju. Usta su lagano otvorena s vidljivim zubima. Bradu formiraju teški

uvojci. Neprirodno nizak položaj ušne školjke upada u oči kao posebnost ovog kipara. (sl. 1) Kako ovo umjetnički vrijedno raspelo dosad nije publicirano, nedostajali su nam osnovni podaci u vezi s njegovim porijeklom. Osim vremena nastanka i imena autora, nepoznato je i da li je načinjeno upravo za kapelu sv. Križa ili je u nju dopremljeno naknadno. Pokušat ćemo najprije rekonstruirati povijest kapele sv. Križa u kojoj je smješteno raspelo.

Prema Josipu Buturcu, kapela sv. Križa je prigradna svetištu u sklopu proširenja crkve 1838./9. godine: *Iz opisa 1796. zna se da se crkva nalazi među tvrđavskim opkopi-ma, te se u nju ulazi preko dva drvena mosta od istoka i zapada. Takav položaj crkve po mišljenju vizitatora nije bio prikladan. Crkva je četverouglasta, visoka 4 3/6 hvata (s tornjem 45 metara), duga 14 hvati (25 m), široka 4 11/12 hvata (9 m u lađi). S vremenom je crkva postala premalena pa je Kr. ugarsko namjesničko vijeće u Budimpešti g. 1838–1839. zajedno s kolatorom župe Kr. ugarskom komorom (državni fisk) nastojalo oko toga da se crkva proširi prema sjeveru i zapadu. U to je vrijeme uz svetište izgrađena posebna kapela u kojoj je smješten oltar Svetog Križa i na njemu veliki starinski križ.*² U crkvi se danas ne nalazi oltar sv. Križa iz tog vremena. Ukoliko se riječi veliki starinski križ odnose na naše raspelo, prema citiranom tekstu dobivamo informaciju da je oko 1839. g. bilo smješteno u tada novoizgrađenu kapelu sv. Križa. Vrijeme njegova nastanka i nadalje nam

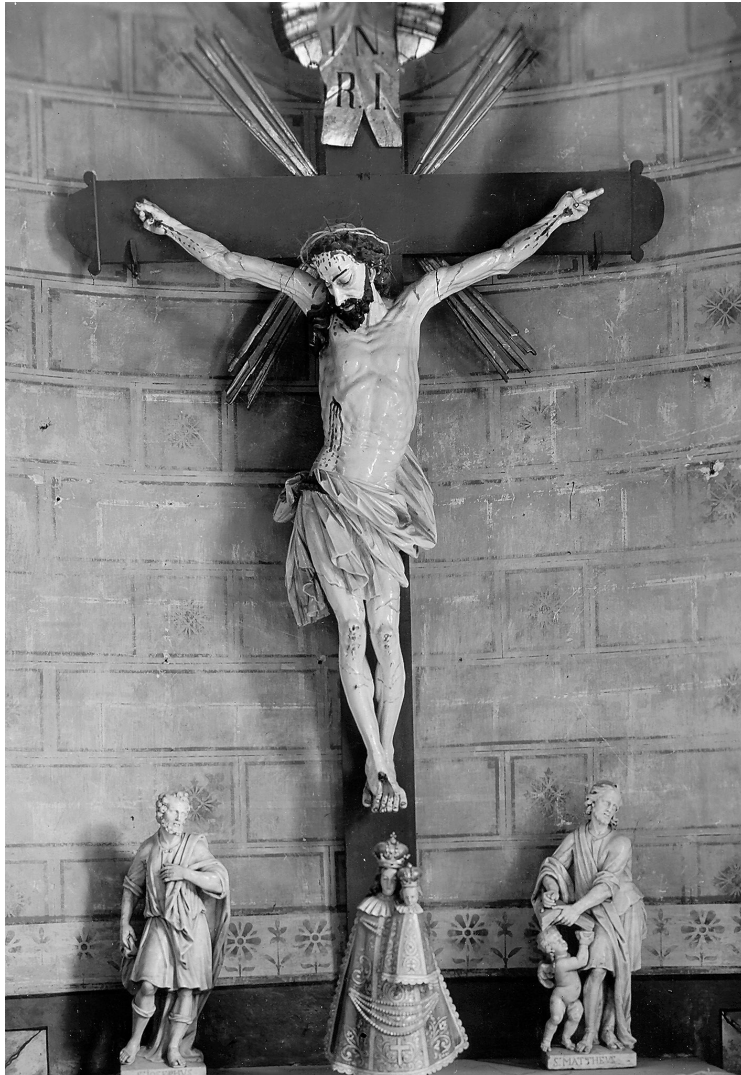

1. Raspelo na zidu kapele sv. Križa (foto: S. Grmoljez-Ivanković, 2007.) / Crucifix in the Chapel of the Holy Cross (foto: S. Grmoljez-Ivanković, 2007.)

ostaje nepoznato. Na fotografiji iz Fototeke Ministarstva kulture (sl. 2) moguće je vidjeti da je raspelo svojedobno bilo dio improviziranog oltara bočne kapele, sastavljenog od raznih dijelova crkvenog inventara. Prema riječima sadašnjeg župnika Dubravka Lauša, umjetnine koje su s raspelom činile improvizirani oltar (kamenne skulpture sv. Josipa i sv. Mateja te Madona u plaštu) danas se više ne nalaze u crkvi. Možemo pretpostaviti da su premještene kad su se sedamdesetih godina 20. stoljeća u kapeli gradile menza i krstionica. Naime, 1974. g. prema svjedočenju župnika kapela je obogaćena kamenim inventarom: krstionicom, menzom i tabernakulom od makedonskog mramora.³ U protokolima Kanonskih vizitacija Kalničkog arhidakonata iz 1796. godine opisan je zatečeni inventar crkve. Vizitator je zapisao i sljedeći podatak: *Imago autem crucifixi magna sita est in corpore ecclesiae ex parte meridionali et at murum intro duas laterales aras.*⁴ Ukoliko se navedeni citat odnosi

na skulpturu, a ne na sliku⁵ možemo zaključiti da je raspelo svakako nastalo prije 1796. godine, kad je već bilo smješteno u lađu crkve, na zidu između dva oltara, odakle je oko 1839. g. premješteno u novoizgrađenu kapelu u kojoj je ostalo do današnjih dana.

Temeljem komparativne analize vrbovečko raspelo možemo pridružiti opusu kipara koji je osamdesetih godina 18. stoljeća djelovao u našim krajevima. Njegova djela možemo naći u župnim crkvama Lovrečke Varoši, Kamenice i Zaboka. Pripisuju mu se i kamenne skulpture apostola Petra i Pavla na pročelju Franjevačke crkve u Cerniku.⁶ Doris Baričević definirala je njegov opus prema formalno-stilskim značajkama i potom ga identificirala kao koruskog kipara Michaela Zilla ili njegova sljedbenika. Među djelima koje mu autorica pripisuje za nas je osobito značajna skulptura proroka Jone⁷ s baldahina propovjedaonice u župnoj crkvi u Lovrečkoj Varoši, nastala oko 1780. godine,⁸ te dva velika

2. Raspelo s plastikama sv. Josipa, Madone i sv. Mateja u podnožju (Fotoarhiv JAZU, negativ u Fototeci Ministarstva kulture u Zagrebu) / Crucifix with figures of St. Joseph, the Virgin, and St. Matthew at the bottom (photo archives of the JAZU, negative in the Photo archives of the Ministry of culture in Zagreb)

anđela adoranta iz 1786. godine, koji kleče na produžecima svetojhraništa glavnog oltara župne crkve sv. Jelene Križarice u Zaboku.

Usporedba rassetoga Krista iz Vrbovca s isposničkim likom proroka Jone na baldahinu propovjedaonice u Lovrečkoj Varoši upućuje nas na zamjetne sličnosti formalno-stilskih značajki dvaju djela. (sl. 3) Iako različite životne dobi, njihova lica imaju mnoge sličnosti koje se osobito ističu gledane u profilu. Uz duguljasti oblik glave slično su oblikovani i naglašeni luk obrva te istaknute jagodične kosti, koso izrezani kapci i dugačak nos, te neobično nisko smješteno uho. (sl. 5, 6) Izrazite sličnosti uočavaju se također u načinu rezbarenja Kristove kose i Jonine brade (sl. 3, 4), kao i u modeliranju nabora draperije, u čijoj se tvrdoći također naslućuje ruka istog majstora. Ako Krista nakon komparacije s vremešnim Jonom usporedimo s mladenačkom figurom lijevog anđela adoranta s glavnog

oltara župne crkve Sv. Jelene Križarice, ponovno ćemo uočiti mnogobrojne srodnosti koje upućuju na ruku istog kipara. Mišići abdomena, rebra prsnog koša te nabor na koži iznad pupka veoma su slično izrezbareni. Draperije kojima su skulpture zagrnute odlikuju uglati, tvrdi nabori, te prepoznatljiv način prekrivanja tijela: veliki nabor koji je prebačen preko pojasa omata tijelo penjući se iza leđa. (sl. 7, 8) Mada je lice anđela zaobljenije nego isposnička lica Jone i Krista, slično im je po naglašenom luku obrva i ukošenim očima s izraženim kopcima. Nesumnjiva sličnost Kristova korpusa i skulpture proroka Jone iz crkve sv. Lovre u Lovrečkoj Varoši te anđela adoranta sa svetojhraništa glavnog oltara župne crkve sv. Jelene Križarice u Zaboku, pokazuju da vrbovečko raspelo možemo pridružiti opusu Michaela Zilla ili sljedbenika što upotpunjuje naša saznanja o djelovanju toga kipara na prostoru sjeverozapadne Hrvatske.

Lijevo / Left

3. Skulptura proroka Jone s propovjedaonice u župnoj crkvi sv. Lovre, Lovrečka Varoš (Fototeka Hrvatskog restauratorskog zavoda, Zagreb) / Prophet Jonah from the pulpit at the parish church of St. Lawrence, Lovrečka Varoš, Photoarchives of the HRZ, Zagreb

4. Detalj skulpture Krista tijekom restauratorskih radova (foto: M. Wolff Zubović, 2007.) / Detail of the sculpture of Christ in the course of restoration (photo: M. Wolff Zubović, 2007)

5. Detalj skulpture Krista tijekom restauratorskih radova (foto: M. Wolff Zubović, 2007.) / Detail of the sculpture of Christ in the course of restoration (photo: M. Wolff Zubović, 2007)

6. Detalj skulpture Jone tijekom restauratorskih radova (foto: M. Wolff Zubović, 2007.) / Detail of the sculpture of Jonah in the course of restoration (photo: M. Wolff Zubović, 2007)

BILJEŠKE

1 Korpus: 190 x 168 x 52 cm; križ: 356 x 214 x 4 cm. Zbog izrazito lošeg stanja na raspelu je nakon istražnih radova izveden cjeloviti konzervatorsko-restauratorski zahvat. Raspelo je potom vraćeno na sjeverni zid kapele sv. Križa. Radove su izvele Stela Grmoljez Ivanković i Vanesa Gjini.

2 JOSIP BUTURAC, *Vrbovec i okolica 1134–1984*, Vrbovec, 1984., 20.

3 Ovim putem zahvaljujem na suradnji vlč. Dubravku Laušu, župniku župe sv. Vida mučenika.

4 Arhidakonat Kalnički, knjiga 137/VIII., vis. can. 1796., 305. – Zahvaljujem dr. Doris Baričević što me uputila na ovaj podatak. Prijevod: Kip (ili slika) velikoga raspela smještena je pak u ladi crkve na južnoj strani i na zidu između dva bočna oltara.

5 ANĐELA HORVAT, *Gotički kip Marije Bistrice*, »Peristol«, 27–28, Zagreb, 1984.–1985., 154, bilj. 4: *Bez obzira na to koji je lik predstavljala ovdje upozoravam na to da kad se navodi latinska riječ imago ona ima dvojako značenje; neki je prevode kao slika, drugi pak kao kip, tako da ne možemo bez drugih potrebnih napomena zaključivati o kojoj se vrsti umjetnine radi.*

6 DORIS BARIČEVIĆ, *Barokno kiparstvo sjeverne Hrvatske*, Institut za povijest umjetnosti i »Školska knjiga«, Zagreb, 2008., 355–358: *U potrazi za korijenima osebujnog tipološkog oblikovanja tog kipara ne možemo mimoći koruskog kipara Michaela Zilla, koji je između 1767. i 1787. godine živio i djelovao u malom koruskom mjestu Völkermarktu ... Treba ipak reći da su u cjelini gledano, mnogi radovi Michaela Zilla u Koruskoj na višoj razini kvalitete i izvedbe negoli radovi u Hrvatskoj. Tu se dakle otvaraju dvije mogućnosti: ili je ostarjeli majstor promijenio svoj način rezbarjenja pod utjecajem klasicizma, ili je neki mladi kipar, pod njegovim utjecajem prenio osnovne karakteristike njegova stila u novo stilsko razdoblje i ujedno ih proširio na Štajersku i sjeverozapadnu Hrvatsku.*

7 Zahvaljujem dr. Doris Baričević što me uputila na usporedbu vrbovečkog raspela sa skulpturom proroka Jone.

8 DORIS BARIČEVIĆ, *Propovjedaonica u obliku ribe u Lovrečkoj Varoši*, u: *Spomenica župe Sv. Lovre u Lovrečkoj Varoši, Društvo za povjesnicu zagrebačke nadbiskupije »Tkalčić«*, Zagreb, 2006., 202: *Ona je kod nas jedini primjer tkz. »prirodnih propovjedaonica« koje se na prijelazu 17. u 18. st. pojavljuju u katoličkim pokrajinama Nizozemske, da bi se zatim tijekom druge polovice 18. stoljeća proširile po srednjoj Europi, kreirajući ovdje dva slikovita nova tipa. Naša se propovjedaonica izravno nadovezuje na onu varijantu propovjedaonica u obliku ribe, koja se je razvila samo u istočnim dijelovima srednje Europe, u Šleskoj i Češkoj.*

Lijevo gore / Left up

7. Anđeo adorant na glavnom oltaru župne crkve sv. Jelene Križarice u Zaboku (foto: Doris Baričević, 1974.) / Adoring angel from the main altar of the parish church of St. Helen of the Crusaders in Zabok (photo: D. Baričević, 1974)

Lijevo / Left

8. Detalj skulpture Krista tijekom restauratorskih radova (foto: M. Wolff Zubović, 2007.) / Detail of the sculpture of Christ in the course of restoration (photo: M. Wolff Zubović, 2007)

Summary

Martina Wolff Zubović

The Crucifix in the Church of St. Vid in Vrbovec

In the parish church of St. Vid in Vrbovec, on the northern wall of the Holy Cross chapel added to the sanctuary in 1838-1839, there is a large painted wooden crucifix. This valuable work of art has never been attributed or dated, and it is even not known if it had been made for the Holy Cross chapel or was brought there later. In the book Vrbovec i okolica 1134-1984 by Josip Buturac there is information that around 1839 the altar of the Holy Cross with a large old crucifix was brought to the newly built chapel. According to archives the crucifix was in the nave of the church in 1796, between two altars. Thus, one may conclude that the Crucifix was made before 1796. From the nave it was moved to the newly built chapel around 1839, where it still stands.

On the basis of a stylistic analysis, the Crucifix of Vrbovec could be attributed to an unnamed artist who was active in our land in the 1780ies. He left his works in the parish churches at Lovrečka Varoš, Kamenica and Zabok. Stone sculptures of the Apostles Peter and Paul for the facade of the Franciscan church in Cernik have also been attributed to him. Doris Baričević has identified the master as Michael Zill from Carinthia or a follower. Among the works she has assigned to him for our purposes of special importance are the Prophet Jonah from the baldachin of the fish shaped pulpit in Lovrečka Varoš from ca. 1780, and two large kneeling angles at the main altar of the parish church of St. Helen of the Crusaders in Zabok from 1786. The Christ from Vrbovec could be compared to the emaciated figure of Jonah in Lovrečka Varoš. We see an analogous elongated head, an emphasized arch of the eyebrows, and projecting cheek bones. One also notices obliquely cut eye lids, and a very low ear. One also finds many similarities with the left angel, indicating the same hand. The facial traits of the angel feature the emphasized eyebrows and oblique lids.

There is also a striking similarity in the formation of the abdomen muscles, of the ribs, and skin above the belly button. The draperies reveal angular, hard folds, and a recognizable way of covering the body whereby a large fold hanging over the belt wraps the body by climbing up its back. The striking similarities between the corpus of the Vrbovec Christ and that of the Jonah from St. Lawrence in Lovrečka Varoš, and the adoring angel from Zabok, show that we may add the Vrbovec Crucifix to the opus of a follower of Michael Zill. This attribution expands our knowledge about the activity of that sculptor in Northwestern Croatia. Should we by chance find his name in some document, we would resolve the dilemma of whether we are dealing with Michael Zill himself or one of his followers. The Crucifix was probably made between 1780 and 1790, when late Baroque features intermix with classicist tendencies.